

Quran hikməti – Qorqud və Quran məktəbi – Nizami

Namiq Hadi

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü. Azərbaycan

E-mail: axmedoglu@gmail.com

Annotasiya. Bu məqalədə islam əxlaqının gözəlliyindən bəhs edilir. Nə əvvəli, nə də axırı olmayan haqqın məhəbbətinin zamanında yaranmış Quran hikməti və “Kitabi-Dədə Qorqud” xatırlanır. “Sirlər Xəzinəsi” əsərini yazan böyük Şeyx Nizamının da Quran məktəbinin yetirməsi olduğu bilinir.

Qorqud Ata kimdir, sualının yeganə cavabı vardır. O, Quran hikmətidir, ərzi-ədəmi-qüdrətdir ki: Nə dersə olardı, qeybdən dürlü xəbər söylərdi.

Açar sözlər: Quran, mifologiya, Dədə Qorqud, yazı, eşq

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 13.10.2021; qəbul edilib – 25.10.2021

Wisdom of Quran – the school of Quran and Gorgud – Nizami

Namiq Hadi

Member of Union of Azerbaijani Writers. Azerbaijan

E-mail: axmedoglu@gmail.com

Abstract. This article is dedicated to the beauty of moral values of Islam. The wisdom of Quran which appeared during the time of endless love of right and “The Book of Dada Gorgud” are remembered. It is known that Sheykh Nizami who wrote the work “Treasury of Mysteries” was a student of the school of Quran.

There is only one answer to the question of who Dada Gorgud is. He is the wisdom of the Quran, the power of human: Whatever he said happened.

Keywords: Quran, mythology, Dada Gorgud, writing, love

Article history: received – 13.10.2021; accepted – 25.10.2021

Giriş / Introduction

Azərbaycan xalqının eşq və həqiqət haqqında mifik təsəvvürləri çox qədim dövrlərdən mövcud olmuşdur. Haqq anlayışı atəşpərəstlik zamanında Zərdüştün kitabı “Avesta”da olan fəlsəfi həqiqətlərdən – nurla zülmətin, xeyirlə şərin mübarizəsindən yaranmışdır. Bu xalq uca Haqqın Oğuz Leylayı-məhəbbətindən yarandığını anlayaraq məhəbbətin ilahi məqam olduğunu bilmişdir. Atəşpərəstlik və oda sitayiş məhəbbətin yüksəlişi olan Məcnuni-eşqə sitayiş olub, ilahi eşqin də Odlar Yurdunda yarandığına dəlildir. Çünki eşq – haqdan ayrı düşüb cəhalət qaranlığında qərib qaldığını dərk edənlərdə yarandı.

Əsas hissə / Main Part

“O Yaradan ki, sizin üçün yaşıl ağacdən (Şöcərətül-yəqin adlı insani həqiqətlərin cəm olduğu həyat ağacından) od əmələ gətirdi” (Yasin 80) (Nəfsi onunla yandırıb pak etməklə ədəb üçün kökə qayıdasınız deyər).

Miflər haqqında söylənilənlər gerçəkdir. Mif – dərk olunmayanda nağıl olaraq qalır. Nizami kimi klassiklərimiz haqqında fikir söylərkən təkə tərixi araşdırmalarına və arxeoloqların rəylərinə əsas mənə kimi baxılması doğru deyildir. Belə olduqda, ədəbiyyatımız statistik məlumatlar toplusundan başqa bir şeyə yaramaz. Əgər sözün tərcüməsi ilə fikir olduğu kimi anlaşılmasa, biz ən gözəl əxlaq olan İslam əxlaqından uzaq düşə bilərik. Axı İslam gözəl əməllər ardınca getməkdir və yaradılmışların vəhdəti, mədəniyyətlərin və məqsədlərin birliyi, multikulturalizm də məhz İslamdadır. Haqq üçün bunu da deməyi özümə borc bildim ki, Kitabı Dədə Qorqud və Nizami dastanları haqqında alimlərimiz bir çox mətləbləri yazmışlar. Düşündüm ki, mən də bu məhəbbət-namələrdən indiyədək toxunulmayan məsələləri öyrənməyə səy göstərim. Əlbəttə ki: “Gər cəzbeyi-əşq olsa gətirəm, necə gəlməz” ümidi ilə elmin gücünə arxalandımsa da, “Gər cəzbeyi-əşq olmasa, gəlsə, vecə gəlməz” qorxusu ilə də Allaha pənah, dedim.

Qorqud Ata kimdir, sualının yeganə cavabı vardır. O, Quran hikmətidir, ərzi-ədəmi-qüdrətdir ki: “Nə dərsə olardı, qeybdən dürlü xəbər söylərdi. Haqq-təala onun könlünə ilham edərdi” [1, s.11]. “İnsanların əksəriyyəti zənnə və gümana uyurlar. Zənn isə əsla həqiqət ola bilməz”, – deyə xatırladır Quran. Həqiqətin loğmana: “Allaha şükr et, (deyə) hikmət verdik (oğul olaraq) Tövbə edib mənə tərəf dönənlərin yolunu tut”, – dedik. Loğman dedi: “Oğlum! Namaz qıl, (insanlara) yaxşı işlər görməyi hökm et, pis işləri qadağan elə (axır zaman peyğəmbər gəlib qiyamət qopunca sənə hökm olunanı et)”. (Loğman 12, 15, 17). “Çünki ona sənin Rəbbin vəhy etmişdir”. “O gün (Qiyamət günü) insanlar əməllərinin özlərinə göstərilməsi üçün (qəbirlərindən məşhərə) dəstə-dəstə çıxacaqlar” (Zilzələ 5, 6). Quran hikməti də anladı ki: “Mən sizə nə bir zərər, nə də bir xeyir vermək qüdrətinə malik deyiləm. Allah dərgahından olanı və Onun göstərdiklərini (hökmlərini) təbliğ etməkdən başqa” (Cinn 21, 23). Hərəkət üçün işığa yol göstərməklə ədalətin bu hökmünü gerçəkləşdirən Qorqud Ata oğuz qövminin müşkilini həll edərdi [1, s.11]. Oğuz türkü-ışığı yolu, ağ üz turuq, təriq mənasına gəlir. Nizamidən: “Sənin qoyduğun yolla ağıl qan dəryasından can gəmisini sahilə çıxarmışdır” [5, s.41].

Qorqud Atanın hikmətləri, mənəvi əməllərin gözlə görünməyən gözəlliyindən - Türkün simasından bir nişandır. Bəzmi-Ələstdə mərifət şərabı paylayan, sufülərin də saqisi olub, meyfişur adlandırdıqları, Əli (ə) yolunu elmdən əmələ doğru hərəkətdə işıqlandıran məgər Oğuz türkü deyilmi?

Peyğəmbər əfəndimizin üzünü seyrdə görən Bəktüz Əmən əhvalatı məgər vəsfi dillərdən düşməyən gecəni – Mərac gecəsini xatırlatmırmı? Quranda Haqqı nişan verən “Huvə” yəni “O” nidahlı fikir dili olduğu kimi, “Kitabi-Dədə Qorqud”un da haqqı nişan verdiyi yerə köülləri qon-duran quş dili vardır.

Aşağı ələmdə gecə-gündüz bərabərliyinə Novruz demişlər. Yuxarı ələmdə isə Novruz haqqın ədalət tərəzisinin görüldüyü gündür. Nizami “İskəndərnamə”sində İskəndərin doğulduğu günü Novruz adlandırdı. Bu yeni gün tövbə qapılarının da açıq olduğu gündür, Bayandur xanla görünən nurlu gündür.

“Bu (səmənən qəlbə) nazil olub (hökmlərini) vacib buyurduğumuzdur. Biz onda açıq-aşkar əlamətlər nazil etdik ki, bəlkə düşünüb ibrət alasınız” (Ən-Nur 1). İşıq fəlsəfəsinin banisi Sührəvərdi söylədi ki, işıq hərəkətin səbəbidir. İşıqlar ələminin sirlərini açan vəhyi və ilhamı bildirir, hökm onun əlində olarsa, zaman işıqlı olar. Şeyx Nizami əbəs yerə demədi ki:

*Səxavətin qulağını (burub) ona ədəb öyrət,
Söz şamının nəfəsini alovlandır.
Fələk (rütbəli) xələti öz quluna göndər,
Qəbul ətrini (odlu İsa nəfəsinlə) Nizamiyə göndər ki,
“Pişqəmətlər sözün eşitmək gərək,
Hər nə kim, pirlər demiş, etmək gərək”.* [5, s.46]

Əvvəla, Məhəmməd peyğəmbərə Rəsulullah deyiblər, qeyri-elçilərə də Rəsul əleyhissəlam. Quranın hökmündə belədir: “Biz səndən əvvəl də (zahiri ələmin idarəedicisi olan) peyğəmbərlər

göndərdik” (Rə: 38). Quranın Mursəlat surəsi ilə bir-birinin ardınca göndərilən rəsullar hələ söz yaranmazdan əvvəl ağıllara işıqlı kəlmə nöqtələri kimi gələrkən xəyali varlıqların sahibi olan göyləri axır zamanda qiyamətin qopacağı xəbəri ilə qorxutsalar da, göylər iman gətirməmişlər. Nizami anladır ki, “sənə dini bəsləmək işi tapşırılıbdır ki, işi ədalətliyə bu cür qurublar [5, s.87]. Üzünü ona tut ki, böyük arxıdır, arxanı Günəşə tut ki, o, Zərdüştüyün mənbəyidir” [5, s.88]. Sahliyə yetmişmiş ağıl Qurananda ona gələnləri xeyir bilib qəbul etdi, gəlməyənləri də şəh bilib qəbul etmədi. Beləliklə də, Quran ağılda böllünərkən sözdən ibarət ağılin kitabı edildi. Əvvəldən ağıla sığışmadığı üçün göylərin hökmü ilə ən gözəl kəlməni ağılda bölməklə Quranı da qissələrə bölib, onu qissə-xan etmişlər. “Bu Quran elə bir kitabdır ki, onu sənə insanları, onların öz Rəbbinin izni ilə zülmətlərdən nura-yenilməz qüvvət sahibi, tərifiyəliyə olan Allahın yoluna çıxarmaq üçün nazil etmişdir” (İbrahim 1). Beləliklə də, Qurandakı ən gözəl kəlməni – La ilahə illəllah kəlməsini bölməklə Füzuli demişkən, Məhəmməd Mustafə haqqı olan Leylini öz rızası Məcnundan ayırdınız. Quran anladır: Allaha tərəf qayıdın, azadəliyi sevən “ey insanlar! (Bu Məhəmməd) sizə Rəbbiniz tərəfindən dəlil gəlmişdir. Biz sizə (öz dəyər və mərtəbənizi tanıyasınız deyə oddan) aydın bir nur (Quran) endirdik” (Nisa 174). Məşhur hədisin ilk sözüdür ki, “lovlək ləmə xələqtül-əflək” (əgər sən olmasaydın fələkləri xəq etməzdik). Tanrının həzrəti Məhəmmədə xitabən dediyi bu kəlmə kainat yaranmazdan əvvəl Məhəmmədin nurunun batini ələmin idarəedicisi, Türkünəstanın dirəyi Bayandur xandan, nuri-rux adlandırılan haqqın günəşindən bəyan olunmasına işarədir. Allah yaratdıqlarını Azər adlı bu Günəşin odlu cazibəsi ilə sınağa çəkdi. Odlar Yurdu Azərbaycan Azərin canıdır, öz yurdunu göz bəbəyi kimi qoruyan Babəyidir və Allahın od əmənatinə xəyanət edənlərin əli ilə Azərinədən ayrı salınaraq parçalanmış qəlbinin Yasin harayıdır. Çünki, bu odu söndürüb küllü ilə bəxt oyunlarına rəvac verildi. İnsan təkə bioloji varlıqdan ibarət deyildir və onun əsl varlığı, od ilə pak etdirilən nurlu ruhani varlığı da vardır. Adəm övladının Allaha qul olmaq məqsədini puç edən bu Xürrəmi, ləqəbi Babək anladı ki, Allah insanı Quranda azad və kamil yaratdıbdır. Və yalnız onu mərifət əhli etmək istəyini də həmçinin. Hind Veda tələminin də məqsədinin bəşəriyyəti bədən zülmətindən xilas etməsi olduğunu xatırladıram. KDQ-da tez-tez təkrarlanan “məgər” adlı zidd düşüncə ilə bədən ölü hökmündə qalsaydı necə olardı? Buna qəza gözündə səbəbləri yaradan haqq olan İsgəndərdir. KDQ-dan: “Ozan, evin dayağı oldur ki, (haqq) yazıdan... ol Ayışə. Fatimə soyudur. Xanım, onun babəkləri bitsin” [1, s.14]. Çünki Babəksiz haqqın nəzəri görünür. “Sirlər Xəzinəsi”ndən: “Sənə olan eşqin atəşi bizim üçün dirilik suyudur. Sübh sənin Günəşə bənzər surətinin təbəssümüdür”. Axır zamanda qiyamətin qopacağı xəbəri ilə qorxudan Peyğəmbər sizi (bəşəri düşüncə Dirsə xanla) rəbbinizə (Bayandur xana) iman gətirməyə çağırıldığı halda, sizə nə olub ki, ona iman gətirmirsiniz? (KDQ-da 1-ci boyun sonunda Dirsə xan, ona Qiyas olaraq verilmiş oğlu Buğac vasitəsilə Bayandur xana iman gətirdi, “xanlar xanı (Bayandur xan) oğlana bəylik verdi, taxt verdi” [1, s.27]. “Hələ bundan da əvvəl (Allah, siz ulu babanız Adəmin belində, yaxud ruhlar ələmində olduğunuz zaman yalnız ona iman gətirəcəyiniz barəsində) siddən əhd almışdı. (Bəzzə adlı qalada, Bəzmi-Ələst meydanında “bəli” demişdiniz) Əgər (tövbə edib) iman gətirəcəksinizsə”. “Sizi zülmətdən nura (küfrdən imana) çıxarmaq üçün öz bəndəsinə açıq-aşkar (əlamətləri: şamı günlüyünü yer üzünə tikdirməklə və ala seyvanını göy üzünə aşındırmaqla min yerə toxuduğu ipək xalçasının döşənməsi ilə) ayələr nazil edən odur” (Hədid 8, 9). Nurlu Quranı ayələri ilə tanıdan Odur. Hikmət: Quran nurdur, ağ vərəq üstündəki qara yazılar nur deyildir düşüncəsinə rəğmən Nizami dedi: Ey Mədinə örtüklü, Məkkə niqəbli Günəş, Nə qədər kölgə altında oturacaqsan? [5, s.36] Sənə torpağın xilafətə (İslamda zidd düşüncə olan cəhəlatə) ətir saçdı.

Lakin fitnə küləyi (tamah əhlinə) gəlib (İslamın) o məhəbbət ətrini apardı [5, s.37]. İnsanların cəddi Həzrəti İbrahimin dualarından: “Ya rəbbim, məqamım olan bu Məkkə torpağını bərkətli et”. Bu məqamda babam Nabi əfəndidən gəlmiş gözəl bir beyt deməyi fərz bildim:

*Sakin tərk-i-ədəbdən, kuyi-məhəbbi-xudadır bu
Nəzərgahi-ilahidir, məqami-Mustafadır bu.*

Çünkü saf ağılı öz surət gözəlliyi olan Züleyxa gözəlliyinə vurğunluğu onun mənə Yusifi-nin ədəb köynəyini cırdı, tövbəsini sındırdı, onu öz təbiət gözəlliyinin (Züleyxanın) esiri etdi. KDQ-dan: "Naib paralandı, şəhid oldu. Beyrək (həya) dutsaq getdi. Gərdək (tövbənin evi) görünməz olmuş. Qurani xatırladır: (Hüdeybiyyə səfərindən-hüda məqamına yetişmək istəyəndən) geri çəkilməklə qəflətdə qalan bədəvi ərəblərə de: "Siz çox güclü bir qövmlə (Oğuzla) vuruşmağa çağırılacaqsınız. Siz onlarla vuruşacaqsınız, ya da onlar dönmüş müsəlman olacaqlar" (Əl-Fəth 16). Bədəvi ərəblər: "Biz iman gətirdik", – dedilər. De: "Siz iman gətirmədiniz. Ancaq İslamı qəbul etdik", – deyir. (Hücurat 14). İngilis Frensis Bekon demişdir: "Dayaz fəlsəfə insan əqlini Allahsızlığa sövq edir. Fəlsəfənin dərinliyi isə insan əqlini dinə və Allaha doğru yönəldir". İnsan dünyada qəzavü qədərli üzləşmişdir. Nizami "Sirlər xəzinəsi"ndə dünyanın qəzalarından bəhs edərəkən aqıbat haqda düşünməyin fəzilətlərindən bəhs edib xatırladır ki, ədəbin toxumu nədir? – sədəqət əkmək, sədəqətin qiyməti nədədir? – onu qorumaqda. KDQ-da bu düşüncə ilə tamamlanır: "Əl-aqıbat, uzun yaşın ucu ölümlə, axırı ayrılıqdır" [5, s.96]. Allah günahlarınızı (adı görklü) Məhəmməd Mustafa üzü suyuna bağışlasın, xanım hey – deyərək nida etdi [1, s.166]. KDQ-ni məhəbbətnamə adlandırsaq xəta etmərik. Bu məhəbbətin zamanı əbədidir. Onun doğum tarixi olmur. Çünki haqqın məhəbbəti, nə əvvəli və nə də axırı olmayan dövrü-zaman kimi sonsuzdur. Nizami əsl Quran məktəbidir, ifadəsini mən cəsərlə deyirəm və Qurandan bəhrələnmədən Nizami fəlsəfəsinin sirlərinin açılma biləcəyini ümid etmirəm.

Təsəvvüfdə qiyamət, peyğəmbərin gələcəyi xəbəri verilməsi və günahların da öz sahiblərinə bağışlanması ümidi ilə qəflət yuxusundan ayılmaqla Tanrı hökmlərini yerinə yetirmək üçün qalxmağa deyilir. Dədə Qorqudun nəfsə qarşı cihadda dünyada Qopuz hökmü çalması, axirətdə də şadlıq əlaməti mərifət əhli üçünündür. Əgər adam övladının öz heyvani təbiətindən ayrılmaq istəyi gerçək olsaydı, o azad insan olardı. Qəzanın fitnə gözü aman vermədi. Dədə-Qorqudun Basata: "Sən insansan, heyvanla müsahib olmağı" – dediyini xatırlayın [1, s.112].

Seyd Əzimdən misilsiz beylər bu səbəbdən yaranmadımı:

*Məni canandan edən dur bu canu tən imiş,
Tərkin etdim mənə bu hər ikisi düşmən imiş.
Bu üzü qarə könlüdür məni rüsva eləyən,
Mən onu dust bilirdim mənə bu düşmən imiş.* [6, s.298]

KDQ-da Dirsə xan Qüdrətül-qadirdir. İstək və arzularından ibarət bədən tərtibatı üçün otlar, sümüklər topladı, onlarla bu torpaq təbiəti canlandırılaraq Dirsə xana haqqın məhəbbətini qazandırdı. Haqqın məhəbbət əli isə bütün bütələri sındırdı, haqdan uzaqlığı yaradan haqq aşıqlarına eşq səbəb oldu. Əvvəldən yazılmasa, qul başına qəza gəlməz, demişdi Qorqud ata [1, s.11]. Haqdan uzaqlıq haqq aşıqlarına qəm gətirməli idi, gətirdi də. Deməli, qəm ilə oluruşmuş aşıq. Bir gün azad yaşamaq istəyi ilə bədəni öz zülmətindən (ərəbi bədəni) xilas etmək istəyi ilə yaşamış (23 il ərzində nazil olmuş aylorla 23 il yaşamış) Babək Xürrəmi həqiqətdə imamətin dayağı Bayandur xan deyilmi? Peyğəmbərimizin könül verdiyi batini aləmin idarəedicisi və Nizamının da zamanə imamı adlandırıldığı Məcnun Füzuliyə də Qurandan ayan oldu:

*Ey Füzuli, mənə rahət qoymadı şeydə könlü,
İstəram kim, qurtulam ondan, verəm bir dilbərə.* [3, s.268]

Dastanın "Təpəgöz" boyunda Həsəndən Həsənə yadigar qalan eşq öz ədaləti ilə haqlı xəlifə olmadımı? Busəlik məqamında ədalət Baba Ömərindən qalmadı mı? Məgər Şeyx Nizami demədimi sənəin ədalətin dünyanı şadlandıran böyük əmrdir və "Türklərin dövləti ona görə ucaldı ki, vilayət-də ədalət hakim oldu?" [5, s.101].

Allahı eşq ilə tanımaq hökm olmuşdu. Quranda olduğu kimi Oğuznamədə də məgər deyilmədimi ki, ey (sultani eşqin məzhəri) Davud! Biz səni yer üzündə özümüzə xəlifə etdik, ayəsini də müəzzim oxudu. Məgər sudan yaradılışda suyun zülmətindən baş qaldıran Buğa görklü cəhalətin

başını Buğacın odu Odər ərsdə kəsmədimi? Boyların sonunda da Aruz qocanın timsalında qoca ağılın özündə həyanı (Beyrəvi) öldürməklə tövbə evi olan dinə meyil göstərmək arzusunun başını qəza qələminin Qaragünə yazısı kəsmədimi? Qəza yazısı ağılın tərəzi gözünü naqış etmədimi? Axır zaman olub qiyamət qoruncu ağılın həya ilə din arasındakı tərəzisi pozulmadımı? Çünki dastanda "alçaq yerdə yapılmış Tanrı evi Məkkə görklüdə" [1, s.13] deyilir. Aqıllar Kəbə ətrafında nə qədər səy etdilsə də, zaman daxilində Tanrı ilə ünsiyyət anı olmadığından əməlləri günah oldu. Başqı düşüncə Dirsə xanın timsalında qara otağa qondurulub qara qoyun yəxnisini yedi. Yəni (insanlar) dünyada qara ölümlü dadıb qəm yedilər.

Nizami anladır ki, "Ağılın boyunu hünərdən azad deyil və heç bir hünər də ədalətdən gözəl deyil" [5, s.99].

İdrak üçün Kant öz fəlsəfəsində "Saf ağılın tənqidi" əsəri ilə sübut etməyə çalışır ki, insanın dərk etmə dairəsi təzahürlər ələmi ilə məhdudlaşır. Obyektiv idealist olan Hegelin fikrincə, "ilkın ruhi başlanğıc insandan kənarda və ondan asılı olmayaraq mövcuddur. Təfəkkür isə şeylərin daxili mahiyyətini əhatə edir". Quran hikməti anladı ki, günahların bağışlanması olmasa idi, Allahın ədalət sifəti görünməzdi. Şeyx Mahmud Şəbüstəri "Həqqül-yəqin" risaləsində buyurur: "Həqiqət toxumu kamil insan adlı bu ağacın xəttində seyr və inkişaf yolu keçir. Bu nöqtədən xəyal bir düz xətt (yol) başlayır, axır nöqtənin ilk nöqtəyə birləşdiyi bir məqamda xəyal dairəsi təsəvvürə gəlir. Bu varlıq dairəsinin enmə qövşündə başlanğıc haqqın ədəbiyyat mərtəbəsi, sonluq isə insandır. "Biz insanı məşəqqətdə yaratdıq" (Əl-Bələd 4).

Nəticə / Conclusion

Bələliklə, Nizami yaradıcılığında "Kitabi Dədə Qorqud" türk eposunun və islam əxlaqının gözəllikləri poetik şəkildə ifadə olunmuşdur. Əbədi və sonsuz olan Allahın hikmət və məhəbbətindən xəbər verən Quran ayələri və türk xalq eposu olan Dədə Qorqud dastanlarındakı mənəvi-əxlaqi dəyərlər Nizami yaradıcılığının əsas qaynaqlarındandır. "Sirlər Xəzinəsi" əsərini yazan böyük Şeyx Nizami Gəncəvi Quran məktəbinin dahi yetirməsidir.

Ədəbiyyat / References

1. Kitabi-Dədə Qorqud. (tərtib edən: H.Araslı). Bakı, 1962.
2. Qurani-Kərim. Bakı: "Çıraq", 2005.
3. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, I cild. Bakı, 1944.
4. Nizami Gəncəvi. Leyli və Məcnun. Bakı: "Yazıçı", 1983.
5. Nizami Gəncəvi. Sirlər Xəzinəsi (filoloji tərcümə: Rüstəm Əliyev). Bakı, 1981.
6. S.Ə.Şirvani. Əsərləri, I cild. Bakı, 1967.

Последователь мудрости Горгуда и учения Корана – Низами

Намик Хаді.

Член Союза Писателей Азербайджана

E-mail: axmedoglu@gmail.com

Резюме. Эта статья посвящена красоте моральных ценностей ислама. Вспоминаются мудрость Корана, выраженная в бесконечной любви к праву, и «Книга Деда Горгуда». Известно, что Шейх Низами, написавший произведение «Сокровищница тайн», был учеником школы Корана.

На вопрос, кто такой Деде Горгуд, есть только один ответ. Он мудрость Корана, сила человека: все, что он сказал, произошло.

Ключевые слова: Коран, мифология, писание, Деде Горгуд, любовь